

O'IMAS UMARBEOVNING “Odam bo'lish qiyin” romani
MA’NAViy-AXLOQiy MUAMMOLARNING Badiiy TALQINI

Abdunazarova Nozima Davronbek qizi

Almatova Zunira Abduxalil qizi

Qobilova Diyora Bahrom qizi

Email: abdunazarovanozima384@gmail.com

zinnuraalmatova274@gmail.com

diyoraqobilova938@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada O'zbekiston xalq yozuvchisi O'lmas Umarbekovning “Odam bo'lish qiyin” romani ilmiy-tahliliy jihatdan o'rganiladi. Asarning g'oyaviy-tematik mazmuni, bosh qahramonlar tizimi, axloqiy ziddiyatlar hamda romanning o'zbek adabiyotidagi o'rni ko'rib chiqiladi.

KALIT SO'ZLAR: O'lmas Umarbekov, roman, ma'naviy-axloqiy muammolar, yoshlar adabiyoti, o'zbek nasri, badiiy tahlil.

KIRISH

O'zbek adabiyotining XX asr ikkinchi yarmi nasrida alohida o'rin egallagan yozuvchilardan biri O'lmas Umarbekov (1934–1994) bo'lib, u o'zining ko'p qirrali ijodi bilan milliy adabiyotimizga munosib hissa qo'hshgan. Adibning 1969-yilda yaratilgan ilk romani “Odam bo'lish qiyin” ellik yildan ortiq vaqt davomida kitobxonlar qalbidan joy olib kelmoqda va qayta-qayta nashr etilmoqda.

Roman o'zbek jamiyatining murakkab ijtimoiy-ma'naviy muhitini aks ettiradi. Unda yoshlarning hayotga kirish yo'lidagi iztirobli qadamlari, shuhratparastlik, vijdon va odamiylik o'rtasidagi kurash o'z badiiy ifodasini topgan. Ushbu maqolada asarning g'oyaviy mazmuni, qahramonlar tizimi va adabiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Asarning mavzusi va g'oyaviy yo'nalishi

O'lmas Umarbekovning "Odam bo'lish qiyin" romani shunchaki o'tgan asr yoshlari hayoti haqidagi hikoya emas, balki barcha davrlar uchun dolzarb bo'lgan ma'naviy ko'zgidir. Roman yoshlar hayoti, ma'naviy-axloqiy muammolar va insonlarning murakkab o'zaro munosabatlarini mavzu qilib oladi. Asar sarlavhasining o'zi o'quvchini chuqur o'yga undaydi: chinakam inson bo'lib yetishish — bu nafaqat ta'lim olish, balki axloqiy kamolotga erishish demakdir.

Romanning bosh g'oyasi shundaki, bilim va mansab egallash insonga avtomatik ravishda odamiylik bermaydi. Umarbekov bu g'oyani qahramonlar to'qnashuvi orqali ishonarli badiiy ifodalagan: o'qigan odam bilan o'z o'qiganini hayotga tatbiq qila oladigan odam o'rtasidagi chuqur farq ko'rsatiladi.

Qahramonlar tizimi va psixologik tahlil

Romanning bosh qahramoni Abdullajon — aqlli, o'qimishli, maktabni oltin medalga bitirgan yigit. Biroq uning fojiasi shundaki, u bilimni insoniy qadriyatlardan ustun qo'yadi. Moskvaga o'qishga ketish imkoniyati paydo bo'lib, Abdulla sevgan qizini, Gulchehrani uning og'ir ahvoli (onasining kasalligi)ga qaramasdan tark etishga rozi bo'lib, o'zining ma'naviy zaifligini namoyon qiladi.

Gulchehra obrazi asarning ma'naviy qutbini tashkil etadi. U o'z orzusi — me'mor bo'lib yetishish — dan voz kechib, onasini parvarish qiladi, keyinchalik esa butun qishloq uchun me'moriy loyiha ishlab chiqadi. Umarbekov Gulchehra orqali chinakam odamiylikning: mas'uliyat, mehr va fidokorlikning yorqin namunasi yaratgan.

G'ofur aka — Abdullaning otasi — asarda o'g'liga qarama-qarshi qo'yilgan obrazdir. U mansab egallash imkoniga ega bo'lib ham, o'zini yo'qotmadi, hech kimning haqiga xiyonat qilmadi. Moddiy boylikdan mahrum bo'lgan G'ofu aka ma'naviy boylikda g'olib chiqadi va "odamiylik — eng ulug' boylik" g'oyasini timsollaydi.

Axloqiy ziddiyatlar va falsafiy mazmun

Shuhratparastlik yomon xususiyatlar sirasiga kiritiladi. Buning sababi shundaki, odamlar ko'pincha shu xislat sabab ko'plab qabihliklarga, ikkiyuzlamachiliklarga qo'l uradi. Qanchalab insonning baxtsizliklariga, dilxiraliklariga sabab bo'ladi. Roman falsafiy jihatdan o'ta teran. Odamiylik, bilim va vijdon, shaxsiy manfaat va jamiyat oldidagi mas'uliyat o'rtasidagi ziddiyat markaziy o'rinni egallaydi. Abdullaning taqdiri shuni ko'rsatadiki, o'qish va bilim olish insonni ma'nauy yuksakka ko'tarmasa, aksincha, uni egoist va sovuq qalbli qilishi mumkin.

Yozuvchi asarni bir tomonlama didaktik pand-nasihat tarzida emas, balki hayotiy va ishonarli syujet orqali qurib, o'quvchini o'zi xulosa chiqarishga undaydi. Bu badiiy usul asarning ta'sir kuchini keskin oshiradi va uni har davr uchun dolzarb qiladi. Bundan tashqari asarda adib bolalarining bepoyon orzular olami, yoshlarning goh lazzatli, goh iztirobli muhabbati, sidq-u vafo, xiyonat, otalar va bolalar, umuman, tuhfa toifadagi insonlar o'rtasidagi munosabatlarni g'oyat chuqur va samimiy tasvirlaydi. Romanning kuchli tomoni — tilning sodaligi bilan g'oyaning chuqurligi uyg'unligidir. Asar tilining sodaligi, voqealarining jonliligi bois bir o'qishdayoq sizni o'z izidan ergashtirib ketadi.

Asarning o'zbek adabiyotidagi o'rni

“Odam bo'lish qiyin” 1969-yilda birinchi marta nashr etilganidan buyon o'zbek adabiyotining sevimli asarlaridan biriga aylandi. 1972-yilda rus tiliga tarjima qilinishi, 1985-yilda 30 000 nusxada nashr etilishi, 2007 va 2018-yillardagi qayta nashrlar asarning kitobxonlar qalbida qanchalik mustahkam o'rin olganini ko'rsatadi.

Asar tili sodda, voqealar rivoji jonli va tabiiy bo'lib, bu xususiyatlar uni har qanday yoshdagi kitobxon uchun qulay va tushunarli qiladi. Romanning asosiy kuchi uning hayotiy haqiqatga yaqinligi va ko'taradigan muammolarining zamondoshligidadir: bu muammolar bugungacha o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Xulosa

O'lmas Umarbekovning “Odam bo'lish qiyin” romani o'zbek yoshlar nasrining durdonalaridan biri bo'lib, unda ma'naviy-axloqiy muammolar badiiy jihatdan teran va

ishonarli tarzda yoritilgan. Roman bilim bilan odamiylikni uyg'unlashtira olish — chinakam inson bo'lib yetishishning asosiy sharti ekanini ko'rsatib beradi.

Yozuvchi bu asari orqali shuhratparastlik va vijdonlilik, manfaatparastlik va fidokorlik o'rtasidagi abadiy kurashni yoshlar hayoti misolida real va ta'sirchan ifodalagan. Muallif asar orqali inson hayotidagi eng kichik xato ham zanjir kabi boshqa fojialarni yetaklab kelishini mahorat bilan ko'rsatib bergan. Shu bois asar bugungi kun o'quvchisi uchun ham muhim axloqiy dars bo'lib qolaveradi. Hamma ham odam bo'lib tug'iladi, lekin shu nomga loyiq bo'lishni har kim ham uddasidan chiqolmaydi. — Bu roman uchun eng qisqa va eng to'g'ri xulosa.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umarbekov O'. Odam bo'lish qiyin. — Toshkent: Yosh Gvardiya, 1970.
2. Umarbekov O'. Odam bo'lish qiyin. — Toshkent: G'afur G'lom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1985.
3. Umarbekov O'. Odam bo'lish qiyin. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
4. O'zbek sovet adabiyoti tarixi. — Toshkent: Fan, 1980.
5. Qo'hqorov V. O'zbek nasri tarixidan lavhalar. — Toshkent: O'qituvchi, 1991.
6. Mirzayev T. va boshq. O'zbek xalq og'zaki ijodi. — Toshkent: Sharq, 2005.